

ВУК БРАНКОВИЋ – НАЈВЕЋИ СРПСКИ ИЗДАЈНИК ИЛИ ОКЛЕВЕТАНИ РОДОЉУБ?

ЗОРАН КИНЂИЋ

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука
Јове Илића 165, Београд, Србија
zoran.kindjic@fpn.bg.ac.rs

САЖЕТАК: Док међу Србима преовладава уверење, које почива на народној епској традицији, да је Вук Бранковић највећи српски издајник, зато што је изневерио кнеза Лазара у судбоносном боју на Косову пољу 1389. године, критичка историографија сматра да нема доказа о његовој издаји, да му је она неправедно приписана. Подсетивши да се тек од 1601. године Вук Бранковић експлицитно помиње као издајник, аутор разматра разлоге који су допринели томе да се о Вуку створи таква крајње негативна представа. Занимљиво је да се у годинама након саме битке не говори ни о поразу ни о издаји. Тек када су постале јасне њене катастрофалне последице, створена је потреба да се установи разлог пораза. Издајник је могла бити само угледна личност која је преживела крваву битку, а Вук Бранковић је највише одговарао таквој представи. За разлику од кнеза Лазара који се определио за Царство небеско, који је проглашен светитељем, Вук Бранковић је преживео, што је сугерисало да се определио за земаљско царство. Подсетивши на родољубиву и уметничку снагу Косовског предања, аутор закључује да треба разликовати историјску и уметничку истину. Но чак и ако Вук Бранковић није издао, представа о архетипском издајнику имала је веома значајну улогу у опстанку српског народа и у његовим борбама за слободу.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Вук Бранковић, Косовски завет, издаја, мит, критичка историографија, жртва

ПРЕИСПИТИВАЊЕ ПРЕДАЊА О ИЗДАЈИ ВУКА БРАНКОВИЋА

У свести просечног Србина, пре свега захваљујући епској поезији, која је имала једну од одлучујућих улога у обликовању нашег погледа на свет, Вук Бранковић има статус највећег српског издајника. Већ више векова не само народни певачи него и истакнути српски песници приказују Вуков лик у најтамнијим бојама. Они га окривљују за српски пораз у боју на Косову пољу 1389. године, пораз који је био узрок готово петовековног ропства под Турцима. Док уз гусле народни певачи проклињу Вука,¹ Његош, попут њих, с огорчењем изриче осуду: „Бранковићу, погано кољено / тако ли се служи отачаству / тако ли се цијени поштење” [Његош 1963: 32].² Назвати неког Вуком Бранковићем све донедавно је, у складу са Косовским предањем, била највећа могућа увреда.

Успостављањем критичке историографије, до тада општеприхваћено мишљење о Вуку Бранковићу као издајнику, доведено је у питање.³ Показало се да се на основу доступне историјске грађе не може говорити о његовој издаји, да је она највероватније плод песничке имагинације, да митска представа издајника извире из архетипских дубина колективно несвесног. Као аргумент за тврдњу да Вук Бранковић није издао кнеза Лазара наводи се не само околност да је био ожењен његовом ћерком Маром него и поуздана чињеница да су у годинама пре Косовског боја један другог подржавали у проширивању својих територија, Лазаревих ка северу, Вукових ка југу. Према запису из 1386/1387. године, њих двојица „у јединству и љубави побеђивали су непријатеље своје” [Спредић 1991: 36]. Њихов присан однос, наравно, не мора ништа да доказује, јер познато је да су у средњем веку обласни господари често мењали савезнике, водећи рачуна првенствено о сопственим интересима.

Међутим, чињеница да је Вук Бранковић након Косовског боја извесно време и даље ратовао са Турцима, све док на крају, 1392. године није

¹ „Бог убио Вука Бранковића / он издаде таста на Косову”. Слуга Милутин, обавештавајући царицу Милицу о српском поразу, проклиње Вука Бранковића: „проклет био и ко га родио! / Проклето му племе и кољено! / Он издаде цара на Косову / и одведе дванаест хиљада, / госпо моја, љутог оклопника!” Владета војвода, описујући јунаштво српских витезова на Косову пољу, кнегињи Милице каже: „ал’ не виђех Вука Бранковића, / не виђех га, не вид’ло га сунце! / Он издаде честитог кнеза, / господара и мога и твога” [Анџоловић *народних јуначких њесама* 1987: 267, 275, 278].

² Сердар Вукота превентивно куне оног ко изда: „спопала га брука Бранковића” [Његош 1963: 126].

³ С правом се може рећи да је српска критичка историографија настала управо у процесу преиспитивања романтичарске историографије, која се ослањала на епску традицију, поготово ону о Косовском боју. Тада су Иларион Руварац и Љубомир Ковачевић довели у питање легенду о издаји Вука Бранковића. Видети: [Ћирковић 2007: 98–100]. Занимљиво је да су наши модерни историчари, одбацујући предање о Вуковој издаји, ипак остали верни предању о српском поразу у Косовском боју. Управо стога они су олако одбацили, „као нетачне, прве вести о боју, изворно најаутентичније, јер су оне говориле о српској победи или о неодлучном исходу битке”. Парадоксално је што је управо Руварац, творац наше критичке историографије, „занесен својом борбом против предања, подлегао (...) управо томе предању и изјавио, за најзначајније од тих првих вести, да је најпаветније на њих се и не освртати” [Самарић 1989: 100, 104].

био принуђен да постане турски вазал, не иде у прилог оптужбама да је изневерио Лазара на Косову, поготово не да је шуровао са Турцима.⁴ За разлику од Лазаревића који су се, суочени са угарским освајањима северних делова њихове области, како би заштитили своје територије, определили за вазални однос према Бајазиту (Bayazit), Вук Бранковић је ослонац тражио у Угарској.⁵ Чак и као турски вазал, за разлику од деспота Стефана Лазаревића, није био послушан султану. Нити се одазвао на Бајазитов позив 1393/94. да, заједно са другим вазалима, дође у Сер, нити је учествовао у бици на Ровинама 1395, ни код Никопоља 1396, у којој се у тој мери истакао Стефан Лазаревић, да су и турски и хришћански учесници битке закључили да је управо српски деспот највише допринео турској победи. Чим се Вуку учинило да се Бајазит нашао у тешком положају, приближио се Млечанима, заклевши им се на верност. Због таквог понашања пао је у немилост, те се Бајазит 1396. обрачунао са њим.⁶ Највећи део његових територија предао је Лазаревићима, а Вука је утамничио. Непокорни вазал окончао је живот 1397. у турском сужањству. Иако ове чињенице иду у прилог Вукове одлучности да се, кад год је то могуће, супротстави Турцима, не значи ипак да није могао у одлучном тренутку да напусти битку, водећи рачуна пре свега о томе да сачува сопствене снаге и после боја се наметне као најмоћнија политичка личност Србије, за шта га иначе оптужују.⁷ Као што би се из његовог одбијања да се повинује вазалном односу према султану Бајазиту могло закључити да је био „велики противник Турака“, да је и у крајње неповољним условима на свој начин настављао Косовску битку, тако би се на основу тога што је „био неверан султану, као свом врховном господару“ [Спремић 1991: 43], могло закључити да је склон неверству, да је самим тим могао да изневери и кнеза Лазара.

Иако нема никаквих доказа да је Вук Бранковић изневерио Лазара на Косову,⁸ има оних који сматрају да је Вук изневерио свог таста након

⁴ Прво познато експлицитно навођење Вука Бранковића као издајника потиче тек из 1601. На основу народног предања, Мавро Орбини (Mauro Orbini) пише: „Међутим, зет кнеза Лазара Вук Бранковић спасао се готово са свим својим људима, пошто је (како неки кажу) имао тајне преговоре с Муратом да изда (како је и учинио) свога таста да би се докопао његове државе“ [Орбини 2016: 385].

⁵ Угарски краљ Жигмунд (Zsigmond) је, преко мачванског бана Николе Горјанског, упутио 7. јула 1389. писмо Вуку Бранковићу. Мачвански бан је имао задатак „да с господарем Косова 'преговара и углави' нешто што би било од користи 'и за њега самог и за краљевину Рашку'" [Божић 1975: 231].

⁶ Султан је жестоко ударио на Вука Бранковића. „Почео је да му заузима земљу, и већ 28. марта 1396. у Глухавици је седео кадија. Повлачећи се, изгледа, у планинско Полимље, Вук се држао још августа 1396, а онда престају вести о њему“ [Спремић 1989: 126].

⁷ Занимљиво је да један каталонски аутор, почетком XV века, „прича да зет кнеза Лазара, сазнавши за смрт таста, није хтео да настави борбу и губи људство, већ се вратио у своју земљу да буде господар“ [Спремић 1991: 45]. Додуше, аутор не наводи име зета, а против његовог поистовећивања са Вуком Бранковићем говори чињеница да се битка на Косову пољу одиграла управо на Вуковој територији.

⁸ По некима је Вук Бранковић чак имао најистакнутију улогу у том боју, јер је десно српско крило, којим је он командовао, „потиснуло Турке под Јакупом и створило међу њима велики неред“ [Радојчић 2016: 367].

Косовског боја.⁹ Наиме, Вук Бранковић је хтео да се наметне као доминантна личност у Србији, да заузме ту позицију науштрб Лазарових малолетних синова. Имајући у виду тешке околности у којој су се нашли Лазарови синови након погибје оца, као и чињеницу да је, и по страним проценама, управо Вук тада био најмоћнији српски обласни господар, „тешко би било очекивати да се после битке потчини ташти и њеним нејаким синовима” [Спремић 1991: 41].¹⁰ О његовим претензијама на господарење Србијом сведочи то што је уз своје име додавао немањићи придевак Стефан, који је имао препознатљиво државно-симболичко значење, што је после смрти краља Твртка захтевао од Дубровчана да се њему исплаћује светодмитровски додатак.¹¹ Међутим, иако је све до средине 1395. године Вук Бранковић био најмоћнији човек у Србији, кнегиња Милица је, вођењем реалистичне политике, захваљујући подршци Српске цркве, која је канонизовала кнеза Лазара, успела да заштити права својих синова. Мада је Вук Бранковић угрозио права својих нећака, претерано би ипак било рећи, имајући у виду уобичајено понашање обласних господара у то време,¹² да је он издао тековине Лазареве политике. Пре би се то могло рећи за Лазареве наследнике, који су због угрожености својих територија од Угарске постали турски вазали. Вук би се с правом могао оптуживати да је изневерио свог таста након Косовског боја да је претходно био у подређеном положају, да за Лазаревог живота није водио самосталну унутрашњу и спољну политику. Међутим, самим тим што је и пре Косовског боја водио самосталну политику, не може се рећи да је Вук издао свог господара после његове смрти.¹³ Као и сам кнез Лазар у времену после смрти цара Душана, као уосталом и Лазареви сукобљени синови, и он је водио првенствено рачуна о сопственим интересима.¹⁴

⁹ „Вукова делатност после Косова, с гледишта друштва у коме се све одиграло, и с обзиром на чињеницу да су се Лазаревићи одржали, треба да се схвати као изневеравање политике коју је водио кнез Лазар. Она значи неверство према онима који су себе сматрали, и то не само они, носиоцима српске владарске идеологије, обновљене у духу немањићких традиција” [Божић 1975: 239].

¹⁰ Старији Лазаров син Стефан имао је тада око дванаест година. Видети: [Ћирковић 1994а: 47].

¹¹ Видети: [Божић 1975: 234–235]. Занимљиво је да је Вук Бранковић и за живота кнеза Лазара показивао амбицију да постане доминантна личност у Србији. За разлику од кнеза Лазара, који је ослонац имао у Српској цркви, пре свега у патријарху Спиридону, Вук се ослањао на Хиландар, будући да је његов рођени брат на Светој Гори уживао велики углед. Док су Лазареви идеолози истицали да је он „самодржавни владар свих Срба”, а „патријарх Спиридон никада нигде није помињао Вука”, Вукови идеолози су сматрали да „српске земље заједнички држе Лазар и Вук”, што потврђује чињеница да „уз кнежево име нису стављали титулу самодршца” [Спремић 1991: 39–40].

¹² „Као и сваки обласни господар, кад му се укаже прилика”, тако је и Вук Бранковић настојао „да прошири област којом је управљао” [Михаљчић 1989в: 121].

¹³ По Јиречку (Konstantin Jireček), кнез Лазар није био врховни господар у Србији, већ „само старешина породичног савеза” [Јиречек 2006: 322]. Додуше, самим тим што је називан самодршцем и имао подршку Српске цркве, кнез Лазар је несумњиво био најистакнутија личност уочи Косовског боја.

¹⁴ Занимљиво је да готово нико не оптужује кнеза Лазара због тога што је оставио на цедилу цара Уроша и Николо Алтомановића у сукобу са браћом Мрњавчевић управо на Косову пољу, двадесет година раније. По Орбинију, да би сузбили нарастајућу моћ Вукашина

У оспоравању наводне Вукове издаје, историчари су указали на неоспорну чињеницу да се у најранијим извештајима о Косовском боју не говори о издаји. А и како би, када неки од њих говоре о српској победи, неки исход битке представљају као неодлучен, а ниједан не говори о српском поразу. Да би се говорило о издаји, неопходан услов је бити поражен, те потом разлог за пораз потражити у издаји.¹⁵ У прилично оскудним извештајима о овом боју, у коме је страдало мноштво ратника на обе стране, истиче се погибија турског султана Мурата, често и кнеза Лазара. Тек када је постало јасно да су последице Косовске битке изузетно тешке по српске земље, будући да се нису могле довољно брзо опоравити због огромних људских губитака,¹⁶ Косовски бој ће почети да се доживљава као суштински пораз, што је био предуслов да се потражи и утврди узрок пораза. Почињу постепено да се јављају „уздржани и бојажљиви наговештаји издаје”. Први пут се издаја, још увек само као могућност, помиње у тексту *Пећкој летописи*, уз опаску аутора да не зна да ли је кнез Лазар „издан од неког из његове дружине или се напротив суд божји испунио на њему”. У Студеничком и Цетињском препису овог житија, које је у извесној мери дорађено, помиње се бекство: „а неки страха ли ради или неверства свога ради побегоше” [Спремић 1991: 41]. Мотив издаје се ширио пре свега усменим путем. Занимљиво је да Константин Философ први пише о српском поразу, истичући притом да је до њега дошло након преокрета у боју. Иако су у почетку Срби побеђивали,

и Угљеше, Никола Алтомановић и кнез Лазар су убедили цара Уроша да се заједно супроставе Мрњавчевићима. Видевши да су Мрњавчевићи надмоћнији, чим се „заметнула битка, кнез Лазар се повуче са својим четама и побеже”, док су снаге Николе Алтомановића претрпеле велике губитке, а цар Урош је заробљен [Орбини 2016: 346–347]. За разлику од оних који сматрају да је описана битка српских великаша заправо пука Орбинијева конструкција, Михаљчић примећује да би се тешко могло очекивати да Дубровчанин припише „неславно држање кнез Лазару, кога су Орбинови преци сачували у лепој успомени”, а позитивну улогу Алтомановићу, „који је против Дубровника водио немилосрдан рат и за кога писац *Краљевства Словена* не штеди негативне епитете” [Михаљчић 1989а: 140], да Орбини није био уверен да верно преноси повест о унутарсрпским размирицама. Уколико је тачно оно о чему пише Орбини, неко би могао да Лазарево изневеравање савезника и бекство из боја поистовети са Вуковом издајом, и тиме оспори углед који Св. великомученик Лазар ужива у српском народу. Приметимо најпре да нечија светост не подразумева да је дотична личност током читавог свог живота била морално беспрекорна. Као што је познато, дешавало се да су чак и велики грешници, захваљујући дубоком покајању и преумљењу, успевали да привуку Божију благодат те, након очишћења и преображаја властите природе, устоје се обожења. О нечијем оностраном боравишту одлучује духовно стање његовог бића у тренутку смрти. Чак и ако је тачна повест о Лазаревој издаји савезника, кључна разлика је у томе што Лазарево изневеравање није имало кобне последице по српски суверенитет, за разлику од евентуалне Вукове издаје. Битка између српске властеле, која се на Косову пољу одиграла двадесет година пре видовданског боја са Турцима 1389, сведочи о противстављеним интересима српске властеле, док је на Косову пољу непријатељ била исламска сила која је намеравала да пороби српски народ и преобликује његов идентитет.

¹⁵ Додуше, чак и тада разлог пораза не мора бити издаја, већ напросто војничка надмоћ противника. Више аутора сматра да „нашим прецима поноситост није дозвољавала да признају” да су нас Турци поразили захваљујући свом јунаштву, па су пораз „најпре објашњавали усудом, казном божјом *трехова ради наших*, а касније издајом” [Михаљчић 1989в: 181].

¹⁶ Народна песма „Слуга Милутин” сугерише тешке последице те изузетно крваве битке: „Од Турака нешто и остало, / а од Срба и што је остало, све рањено и искрвављено” [*Антологија народних јуначких песама* 1987: 276].

Муратов син Бајазит преузео је вођење битке, водио је изузетно вешто, те су на крају Срби поражени.¹⁷ „За преокрет, судбоносан по хришћанске снаге, лако се могла везати прича о издаји”, али о издаји се у *Житију ге-сѝоѝа Сѝефана* не говори. „Поментња у српским редовима наслућује се између редова; она лебди између података, али о издаји Константин Филозоф ћути” [Михаљчић 1989в: 129]. Разлог томе може бити или што он, иако добро обавештен о свим појединостима битке, није чуо од деспота Стефана или неког од преживелих учесника боја да се догодила издаја, или што је житије деспота Стефана писао у време владавине деспота Ђурђа Бранковића, те је самим тим тешко очекивати да би се усудио да наведе оно што би каљало углед породице тадашњег српског владара.

Сасвим отворено о издаји пише Константин Михаиловић из Островице, крајем 15. века, у свом претежно аутобиографском делу *Усѝомене јаничара*. Будући да је приличан број година, након заробљавања, служио у Турској као јаничар, желео је да хришћанима објасни разлоге њихове инфериорности у ратовима са Турцима. По њему, главни узрок је неслога хришћанских владара, брига само за властите краткорочне интересе. Уместо да се уједине и заједно победе Турке, хришћанске земље су се међусобно сукобљавале, допуштајући Турцима да их освајају једну по једну. У оквиру разматрања узрока турске доминације у ратним сукобима, он пажњу посвећује и феномену издаје. Читајући његов спис, читалац има „утисак да је бившем јаничару стално пред очима невера, издаја и вероломство” [Михаљчић 1989в: 137]. Иако његове податке о различитим историјским биткама не можемо узети као поуздане, будући да их је некритички преузимао из народне традиције, која је често мешала различите битке, нпр. ону на Косову 1389. и ону 1448, његово разматрање феномена издаје завређује нашу пажњу. Пишући о боју који се на Косову пољу одиграо 1389. године, за који он погрешно мисли да је трајао три дана, од среде до петка, што је био случај са битком из 1448, он истиче да је њен исход одлучила издаја. Не само што кнез Лазар ни пре битке није уживао општу подршку, јер „су му једни били наклоњени, а други нису”, него се такав однос испољио и током саме битке. „Господа која је била наклоњена кнезу Лазару борила су се јуначки, верно и поштено крај њега, али су други, гледајући кроз прсте, посматрали битку; а због ове невере и неслоге, и зависти рђавих и неваљалих људи, битка је била изгубљена у петак у подне” [Михаиловић 1986: 98]. Уверен да Божија казна увек сустиже издајнике, Константин из Островице пише да је Бајазит наредио да се побију Срби који су само посматрали битку. „Кад сте своме господару били тако неверни у његовој невољи, говорио је султан, то исто бисте и мени учинили” [Михаиловић 1986: 97].¹⁸

¹⁷ „У први мах одолевали су Лазареви људи и побеђивали. Али већ не беше време за из-бављење”. Муратов син „ојача опет у самој бици и победи, јер је Бог допустио да се овај велики (Лазар) и они који су с њим свежу венцем мучеништва” [Константин Филозоф 1989: 84–85].

¹⁸ Константин Михаиловић тачно износи чињеницу да је српска војска, у којој је владао велики неред, код Једрена потпуно потучена, али погрешно тврди не само да је у Маричкој бици страдао цар Урош него и да уочи битке два брата (по свему судећи, Вукашин и Угљеша)

Ако бисмо усвојили оно што бивши јаничар пише, да је Бајазит наредио да се погубе они који су изневерили кнеза Лазара, следило би да Вук Бранковић није издао на Косову пољу, самим тим што је остао жив. Према предању, племићи до краја одани кнезу Лазару, који су били заробљено са њим, погубљени су не због издаје него због верности. Изразили су жељу да буду сахрањени поред његових ногу. Мада о томе нема никаквих писаних трагова, ако бисмо следили обичаје исламских војсковођа, који су пораженим непријатељима увек нудили шансу да сачувају живот тако што би примили исламску веру, могли бисмо да помислимо да је и заробљеним Србима понуђена та могућност, а да су је они одбили. Међутим, вероватно је Бајазит, бесан због смрти свог оца и великих губитака турске војске, жудио за осветом, па је напросто погубио заробљене, не понудивши им прелаз у ислам.

Но, вратимо се другим изворима који говоре о издаји. Први пут се име потенцијалног издајника помиње у дубровачкој преради дела византијског аутора Јована Дуке (Ιωάννης Δούκας). По италијанском преводу ове хронике који је три пута већи од оригинала, зато што га је приређивач допуњавао на основу оног што се причало у народу,¹⁹ до пометње у српским редовима дошло је због тога што се бојиштем проширила вест да се Драгослав Пробишчић (Dragossavo Probiscio),²⁰ „капетан деспотов, побунио и окренуо против хришћана”. Чувши ту вест, војвода Влатко Влађевић, кога је краљ Твртко послао у помоћ кнезу Лазару, повукао је, готово на самом почетку, своје снаге из битке. Преводилац и прерађивач Дукиног дела остаје у дилеми: „Или су ту вест раширили Турци, људи лукави, да би уплашили нашу војску или је тако хтела немилосрдна судбина нама јадним хришћанима због наших грехова”. Он није сигуран да ли је Пробишчић заиста издао, а и о Влађевићевом поступку нема крајње негативно мишљење, будући да је он „први, храбро и у снажном налету” ступио у битку и „разбио прве редове непријатеља”. Када се други пут спремао за борбу, чуо је глас о издаји, поколебао се и напустио поприште битке. Његове јединице послао је краљ Твртко као испомоћ кнезу Лазару, а ако се побуна заиста десила у главнини српске војске, могуће је разумети његов поступак. Уосталом, из текста следи да Влатко Влађевић није једини узмакао, јер се наводи да је кнез Лазар, „напуштен од својих војсковођа, без борбе, жив пао у руке Турака” [Михаљчић 1989в: 140].²¹

„против свога господара пређоше Турчину и њему се покорише”. Наводно, иако се султан окористио њиховом издајом, наредио је да им се након битке „главе одсеку” [Михаиловић 1986: 97]. Но чак и када Турци не кажњавају нечију издају, ту је виша правда да се освети издајницима, што показује случај Димитрија Томашића, који је за издају од Турака награђен, али се убрзо тешко разболео од сушице и умро. Упоредити: [Михаиловић 1986: 122–123].

¹⁹ Непознати приређивач је по свему судећи српског порекла, будући да „не крије симпатије за Србију”, те „војску кнеза Лазара назива ’нашом војском’ (el nostro exercito)” [Пантић 1975: 339].

²⁰ Поједини аутори његово име наводе као Драгосав, односно Драгослав Пробишић (упоредити: [Момчило Спремић 1991, 44]), као и Драгослав Прибишић или Пробиштитовић (упоредити: [Ређеп 1976: 195]).

²¹ Занимљиво је да је нађен новац који је ковао Пробишић. На основу тога што је његов новац „по неким својим нумизматичким одликама сличан новцу Вука Бранковића”,

Пошто списи Константина Михаиловића и Дукиног преводиоца прилично дуго нису били познати широј јавности, мотив издаје се још увек није усталио у литератури. Отуда не чуди што Бенедикт Курипечић у свом путопису, насталом 1531. године, не помиње издају. По њему, након што је облагани стари витез, да би доказао верност кнезу Лазару, „распорио цара”, обезглављени Турци су због смрти свог владара одмах побегли, тако да се може закључити да битке заправо није ни било, а самим тим „ни издаје није могло бити” [Михаљчић 1989в: 145]. Мотив издаје се усталио у Косовском миту тек почетком 17. века, захваљујући Орбинијевом делу *Краљевство Словена*, које је постало веома популарно након што га је Сава Владиславић превео на рускословенски. Орбини први за издају експлицитно оптужује Вука Бранковића.²² Пошто је преведена књига била веома утицајна, те су и други аутори преузимали ту оптужбу, а народни певачи је раширили у народу, љага издаје ће вероватно заувек остати на Вуку, чак и ако је можда неправедно оптужен.

Осим тога што тврди да је Вук Бранковић, повлачећи се из боја, сачувао готово све своје снаге, Орбини наводи да се прича да је Вук са Муратом (Murad) претходно водио тајне преговоре о издаји, како би се докопао Лазаревих територија. Иако су ови Орбинијеви наводи крајње непоуздани, тврдња да је било озбиљних размирица након Косовског боја између њега и Лазаревића свакако је тачна. Наравно, нису истините обе верзије казне која је наводно сустигла Вука Бранковића због издаје. Према једној верзији, отровала га је ташта Милица, по другој Ђурађ Балшић, други Лазаров зет, након прекора „због издаје таста”, наредио је својим људима „да му одрубе главу” [Орбини 2016: 385]. Дубровчанин Јакета Лукаревић, надовезујући се на Орбинија, продужава причу о Вуковој издаји. Он каже да су Зећани, након смрти њиховог господара Балше, одбили наум Стефана Лазаревића да им за намесника постави Ђурђа Бранковића, „због љаге издајства оца Ђурђева” [Михаљчић 1989в: 147]. О издаји се говори и у *Србском љетнопису*, сачуваном у латинском преводу, „чији је власник био деспот Ђорђе Бранковић (последњи)”. У овом спису, насталом отприлике у исто време кад и Орбинијева књига, који се такође базира на несигурном народном предању, тврди се да је издаја неверне властеле довела до преокрета у боју. Аутор овог летописа вероватно је црквено лице, будући да сматра да се 6897. (1389) заправо догодио праведни суд Божији, претходно најављен помрачењем сунца 1. јануара исте те године.²³ Након

Димитријевић закључују да је Драгосав Прибишић био „вазал Вука Бранковића” [Димитријевић 1975: 192].

²² Будући да се Орбини ослањао на различите изворе, које је некритички „прихватао, а често их дословно преписивао чак по цену да им искази буду противречни” [Михаљчић 1989в: 157], не чуди што из самог текста не следи да је узрок пораза била Вукова издаја. Наиме, пометња у српским редовима, узрокована помишљу да је кнез Лазар погинуо, јер су га његови ратници изгубили из вида док је мењао премореног коња, довела је до узмицања српске војске и судбоносног преокрета у боју. Упоредити: [Орбини 2016: 384]. Орбини уопште није ни споменуо како се Вук Бранковић држао током битке, већ је напросто предање о Вуковој издаји „механички накалемио” на крају свог текста о Косовском боју [Михаљчић 1989в: 158].

²³ Видети: [Рејеп 1976: 213]. Занимљиво је да овај летопис погрешно одређује време појаве неповољног знамења. Нема сумње да се пре можемо поуздати у сведочанство особе

помињања Милоша, који је убио султана, и Бајазита, који је преузео вођење битке, летописац наводи: „Војводе пак, изневеривши кнеза, побегоше, Вук Бранковић и други. Кнез Лазар видећи њихово неверство, и сам нагне бежати, али га ухвати један од непријатеља и зада му рану, од које ... умре 15. јуна” [Ређеп 1976: 213].²⁴ Захваљујући популарности *Краљевсџива Словена*, а поготово усменог предања, „мотив издаје се усталио у косовској легенди” [Михаљчић 1989в: 146], у оквиру које ће даље бити разрађиване појединости претпостављене издаје. Наиме, сама Косовска легенда почела је да се уобличава убрзо после Косовског боја. Она се „постепено развијала, крајем XVI века и почетком XVII века била је већ формирана, и у текстовима XVIII века сачувана је у њеном завршном облику”. У *Причи о боју косовском*, у којој су сачувани и незабележени стихови народних песама о Косовском боју, складно су спојени мотиви Обилићевог јунаштва и Вукове издаје. Вукова издаја ту је само завршни чин његовог лукавог и неверног деловања, започетог још лажном дојавом кнезу Лазару да Милош Обилић спрема издају. Када је кнез Лазар са српском господом, уочи битке, излазио након литургије из цркве, уочено је да нема Милоша Обилића, Ивана Косанчића и Милана Топличанина. Изостанак таквих јунака, за које помишљаху да су изневерили Лазара, узнемирио је све, а Вука Бранковића подстакао да предложи „кнезу Лазару да бежи, јер нема другог излаза”. Лазар то одбија, храбри војску и „све позива да за веру хришћанску крв пролију Христа ради”. Док се Вук кукавички повлачи са седам хиљада војника, Лазар позива храбре српске витезове да „смрћу живот откупе” и жртвују се за отачаство, „а ако који не љуби милости божије, нека бежи за невером и бездушним Вуком Бранковићем” [Ређеп 1976: 137].

МОГУЋИ РАЗЛОЗИ ЗА ПРИПИСИВАЊЕ ИЗДАЈЕ ВУКУ БРАНКОВИЋУ

Сумњајући у народно предање о Вуковој издаји, историчари су покушали да установе разлоге за такво, бар по њима, погрешно уверење. Свакако је више разлога превагнуло да Вук Бранковић не само буде оптужен за издају него и да се у народној свести уобличи представа о њему као највећем издајнику српског рода. Као што је већ поменуто, када се усталило мишљење о српском поразу на Косову пољу, тражио се разлог за пораз који је пресудно утицао да се Срби нађу у вишевековном турском

која је била савременик не само Косовске битке него и тог узнемирујућег знамења. У спису монаха Давида, насталом крајем 14. или почетком 15. века, посвећеном кнезу Лазару, каже се: „Пре смрти тога на три године сунце у таму се промени, да се и звезде у подне појавише и месец у крви, показујући беду која ће бити од синова Измаиљевих” [*Анџологија сџаре српске књижевности* 1960: 142]. По астрономским прорачунима, тотално помрачење Сунца догодило се 1. јануара 1386, са центром близу Солуна, а у Крушевцу је оно било скоро 98%. *Српски љетопис*, дакле, исправно наводи 1. јануар, али погрешно сматра да се негативно знамење појавило 1389, а не 1386. године.

²⁴ Занимљиво је да турски извори не говори о издаји Вука Бранковића. По њиховом предању, у току веома крваве битке „Вук Бранковић пође са великом војском за Голеш планину, да с леђа нападне Турке, али док је стигао доцкан је било” [Михаљчић 1989в: 289].

ропству. Издајник је могла бити само угледна личност, која је располагала значајним војним снагама. Од свих преживелих, Вук је у највећој мери испуњавао тај услов. Осим тога, Вукова намера да се наметне као водећа личност након Лазареве смрти довела је до напетости у односима између Лазаревића и Бранковића, те су његово понашање Лазаревићи, који су имали подршку Српске цркве, доживели као угрожавање њихових легитимних права, односно као издају. Сам чин канонизације кнеза Лазара, којим је успостављен култ великомученика који се определио за Царство небеско, представљао је имплицитну осуду оних који су не само преживели него остали и неозлеђени, што их је изложило сумњи да су се определили за царство земаљско, тј. за издају.

Нема сумње да Вуку Бранковићу није ишла у прилог ни напетост у односима између његовог сина Ђурђа и деспота Стефана Лазаревића, поготово не њихов војни сукоб на Косову, који се одиграо 21. новембра 1402. године.²⁵ Пошто је временом дошло до мешања, па чак и стапања судбоносног боја на Косову 1389. и битке на истом попришту из 1448, која је трајала три дана и три ноћи, у којој је Мурат II катастрофално поразио снаге Јанка Хуњадија (János Hunyadi), при чему је заиста дошло до издаје у редовима хришћанске војске, та несумњива издаја из 1448. нехотично је преусмерена на битку која се одиграла 1389. године, а тој заблуди је допринело и исто име – Мурат – двојице владара који су предводили турску војску на Косову. Наиме, увидевши трећег дана тзв. Другог косовског боја да је неповољан исход битке по хришћанске снаге лако предвидив, „знатно бројнијим турским трупима пришао је влашки војвода Дан са својом коњицом” [Михаљчић 1989в: 176–177]. Његову прочиту, историјски потврђену издају касније ће многи погрешно приписивати Вуку Бранковићу. О његовом сину, деспоту Ђурђу, створено је изузетно негативно мишљење у западним крајевима због тога што се није одазвао на Хуњадијев позив да му се придружи у планираном походу на Турке,²⁶ као и због тога што је строго забранио српским црквеним великодостојницима да учествују у преговорима у Ферари/Фиренци око склапању уније, на које су иначе све остале православне цркве послале своје представнике.²⁷ Не

²⁵ На Косову, код Грачанице, судариле су се снаге Стефана и Вука Лазаревића против војске Ђурђа Бранковића и турских одреда. Док је Стефан победио турске одреде, његов брат Вук је поражен од Ђурђа Бранковића. Уп.: [Константин Филозоф 1989: 98]. Владимир Ћоровић сматра „да је ова борба Турака и Бранковића на класичном Косову против Лазаревог сина дала прве основе за стварање легенде о косовској издаји Вука Бранковића” [Ћоровић 2005: 277].

²⁶ Свестан да би пораз хришћанских снага, у којима би се налазила и његова војска, довео до пада Српске деспотовине, а увиђајући притом да је поход прилично траљаво организован, „јер је сакупљена мала војска, а помоћ нису пружиле ни оне државе које су учествовале у ’Дугој војни’”, деспот Ђурађ Бранковић се оглушио о Хуњадијев позив. Да српски деспот није погрешно у процени сведочи и чињеница да је римски папа Никола V (Nicholaus V) опомињао Хуњадија да је тај поход „подстакнут више смелашћу него промишљеношћу” [Спремић 1994: 263].

²⁷ Иако уверен да се Капистрановим (Ioannes Capistranus) разлосима изнетим током покушаја убеђивања деспота Ђурђа Бранковића да се покатоличи или поунијати, нема шта приговорити, будући да је и по њему „становиште католичке цркве у погледу религије најсветије”, Орбини нам преноси да је српски деспот, мада се налазио у скоро безизлазној ситуацији, одбио да се одрекне православне вере. Остарели српски деспот каже да би његов

само што „бугарштице, претежно забележене у приморским крајевима, јунаштво Сибињанин Јанка супротстављају *невјери* Ђурђа Бранковића”, него чак песник Јурај Бараковић Ђурђа Бранковића смешта у пакао. Угри су сумњичаво гледали и на великог јунака Вука Гргуревића, унука Ђурђа Бранковића, у народу познатог под именом Змај-Огњени Вук, који је нај-пре служио султана Мехмеда II Освајача (Mehmet), а од 1465. угарског краља Матију Корвина (Mátyás Corvin). Можда због тога што је промена господара сугерисала његову непоузданост, „можда због осетљиве мисије посредника у преговорима када су Турци настојали да га привуку лажним обећањима” о обнови Српске деспотовине, што се иначе косило са угарским интересима, тек Угри су и њега подвели под проклету Бранковиће: „Вуче Огњени од кољена неврјерна” [Михаљчић 1989в: 180].

Осим Ђурђа Бранковића, можда су и греси Вука Лазаревића, Стефановог брата, пренети на Вука Бранковића. Исто име Вук, као и презиме Вуковић, изведено из имена Вук, лако је могло да доведе до мешања и стапања различитих личности. Није тешко замислити да је „предање Вука Бранковића могло да замени са Влатком *Вуковићем* који је побегао после битке” [Михаљчић 1989в: 181].²⁸ Ако се зна да су „истоветно презиме, као и оптужени Лазарев зет, носили (...) бегови Бранковићи из источне Босне”, а у *Троношком родослову* се каже да Вук Бранковић „са својом силом од Босне, тј. са десет хиљада војника, отступи од војске Лазарева и остаде с друге стране Ситнице” [Михаљчић 1989в: 181], јасно је да је све наведено могло бити стављено на терет Вуку Бранковићу. Осим тога, на Вукову „личност сручило се народно огорчење и због издаје осталих великаша”, било оних који се нису одазвали на Лазарев позив, било оних који су казније, да би сачували своје привилегије, прихватили исламску веру.

Тешка историјска ситуација у којој се нашао српски народ, која је подстакла неке Србе на преверавање, допринела је наглашеној осуди сваке врсте издаје. Самим тим што је Косовски завет имао кључну идејну и мотивациону улогу у ослободилачким ратовима, било је важно што јаче упрети прст на архииздајника, како се нико од бораца не би поколебао и пошао путем издаје. Дакле, не само што је из архетипских дубина, снагом уметничке логике самог мита, изронио лик издајника, као антипод светитеља и јунака, него су и друштвено-историјске околности ишле наруку уобличавању косовске идеологије, у оквиру које је значајну улогу имао управо лик изразито негативног јунака. Уверен да је Вук Бранковић жртва стицаја околности, Михаљчић каже: „Предање је из истинске прошлости позајмило само име и оденуло га неславним рухом стварних издајника. Временом је Вук постао персонификација не само косовске невере већ персонификација свих издајника са нашег тла, тип издајника уопште” [Михаљчић 1989в: 185]. Као што је Косовски завет темељ нашег иденти-

народ, који га је ценио као паметног, ако би изневерио веру праотаца, помислио да је излапео и подетињо. „Ја бих пре пристао да умрем него да изневерим предање својих предака” [Орбини 2016: 403]. Упоредити: [Ђирковић 1994б: 387–388].

²⁸ Неки су поистовећивали Влатка Вуковића и Влатка Влађевића, за кога се такође каже да је напустио битку. Обојици је заједничко да им је господар био краљ Твртко I.

тета, тако је и лик архииздајника постао константа наше књижевности и културе уопште. И ту су историчари у великој мери немоћни, чак и ако би били у праву да Вук није издао кнеза Лазара на Косово пољу, јер емотивна снага мита неупоредиво је јача од сувопарне науке. Иако се наша критичка историографија формирала управо у демистификацији Косовског мита, иако је показала да нема објективних доказа о Вуковој издаји, одјек њених напора је прилично мали у српском заветном народу. Чак и када би историчари успели да докажу Вукову невиност, мит о његовој издаји наставио би да живи.²⁹ Наиме, као што с правом примећује Ирина Деретић: „Оно што народну поезију о Косовском боју чини истинитом није толико верно приказивање оног што се збило, колико њена способност да изрази дубље увиде универзалног карактера, који се не могу мерити на исти начин на који се утврђују историјске истине”. Стога нека песма може бити у уметничком смислу истинита, чак и онда ако је „у њој све измишљено” [Деретић 2014: 205]. Но увид да се историјска и уметничка истина често у великој мери разилазе,³⁰ ипак не мора да значи да се, упркос томе што нема научно валидних доказа о Вуковој издаји њој, она није догодила.³¹

КОСОВСКА ЛЕГЕНДА

Један од показатеља величине српског народа, његове духовне укорености у хришћанској традицији свакако је Косовска легенда. Главни актери Косовске легенде су својеврсни одрази новозаветне драме о Христовој голготи и Његовом васкрсењу. Кнежева вечера одјек је Тајне вечере. Као што је Христа издао један од његових најближих ученика, тако је и кнеза Лазара издао његов зет. На обојицу издајника пала је вечна љага архииздајника. Аналогно Христовом племенитом жртвовању зе цео свет, Лазар се жртвовао за своју веру и отачаство. Христос је властитом смрћу победио смрт, васкрснувши из мртвих, а Лазар је победио смрт и трулежност задобивши мученички венац, те сада пребива у Царству небеском.

Косовски мит је у народу почео да се уобличава убрзо након Косовског боја, подстакнут установљавањем култа Св. кнеза Лазара. Док је Српска црква гајила култ светитеља, у народу је постепено уобличен лик Милоша Обилића, нашег највећег јунака, који можда заиста својим под-

²⁹ Противстављајући се мишљењу појединих историчара да Вук није издао кнеза Лазара на Косову, митрополит Амфилохије каже: „Јесте издао Вук, завео је Вук војску за Голеш планину, није смио Вук Бранковић да остави мртвога кнеза и мртве косовске војводе”. Он сматра да је Вук Бранковић био „оновремени ’реалан’ политичар”. Ипак, за разлику од данашњих антизаветних Срба, који су оличење аутошовинизма, Вук не би био спреман да прода веру за вечеру: „Није он био човјек који се одрекао у потпуности свога рода и свога народа, али се уплашио, али му је био жао да изгуби своје имање и своју власт – то је његов гријех” [Амфилохије 2007: 5].

³⁰ Често се разилазе и писани историјски извори. Док је нпр. по Душановим повељама и настављачу Данила II Стефан Дечански крив за сукоб са сином Душаном, Григорије Цамблук приказује Св. Стефана Дечанског као мученика, невино ослепљеног од оца Милутина и мучки убијеног од сина Душана. Видети: [Марјановић-Душанић 1997: 159].

³¹ Упоредити: [Спремић 1991: 47].

вигом надилази све дотадашње ратничке узоре.³² Иако је личност коју познајемо под тим именом вероватно припадник нижег племства, временом је у народној свести добила статус Лазаревог зета, по неким чак предводника српске војске. Као такав, Милош је имао све услове да буде у рангу сличном оном који има Вук Бранковић, што је омогућавало народној машти да уобличи два равноправна противстављена лика, један крајње позитиван, други крајње негативан. До сукоба између Милоша и Вука наводно је дошло због свађе њихових супруга, двају Лазаревих кћери, о томе ко је од њих двојице већи јунак. Љута због тога што њена сестра даје предност Милошу, Вукова супруга је ошамарила Милошеву, она се пожалила свом супругу, те је он изазвао Вука на двобој. У двобоју Милош не само што је победио него је и понизио Вука. Упрос томе што се кнез Лазар трудио да их измири, Вук Бранковић није могао Милошу да опрости понижење које је доживео, те ће потајно гајити непријатељска осећања према Милошу, чекајући zgodnu прилику да га облати. Завист и жеља за осветом подстакли су Вука да уочи Косовског боја оптужи Милоша да ће издати кнеза Лазара и прећи на турску страну. Милош, током Кнежеве вечере тешко увређен Лазаревим сумњичењем, одговара да ће се сутра показати ко је вера, а ко невера, те свечано обећава да ће погубити султана. Њему се чинило да је једини начин да спере увреду био да почини велико јуначко дело, а да би у томе успео прибегао је ратном лукавству, претварајући се не само да се предаје него и да жели султану да саопшти нешто веома важно.³³

Косовска легенда је почетком 18. века у потпуности уобличена, са свим детаљима, тако да представља непресушну уметничку инспирацију. С правом се може рећи да је она за Србе стварнија од саме стварности, да неће изгубити на свом значају све док буде Срба. Молитвени однос не само према Св. кнезу Лазару него и према осталим српским витезовима великомученицима који су, одредивши се за Царство небеско, жртвовали живот за свој народ остаје наша константа, баш као и уздизање светлог Обилићевог лика, узора сваком родољубу.³⁴ Иако имамо пуно право да се гнушамо Вука издајника из Косовске легенде, морамо ипак бити крајње опрезни када говоримо о историјској личности Вука Бран-

³² Да је предање о Обилићевом јунаштву захватило најшири балкански простор сведоче речи познатог византијског историчара, који каже да је, „најхрабрији човек”, Милион Кобиловић (Милош Обилић) „пожелео, самовољно, да изврши најјуначкији подвиг од [свих] који су се икада догодили”, што је и учинио. Претварајући се да жели да пребегне на турску страну, напао је изненада „јуришем свакако најјуначкијим [од] свих за које ми знамо, убивши тог цара Амурата, и сâм истовремено гинући најхрабрије” [Халкокондил 2023: 56–57].

³³ Занимљиво је да се у једном од најранијих сачуваних података о Косовском боју, оном у коме фирентинска општина честита краљу Твртку на победи, „о којој су стизали гласови и писма *многих* људи”, наводи да су дванаесторица „заверених ратника” продрла до Муратовог шатора, те је један од њих погубио султана Мурата [Михаљчић 1989б: 177]. Дакле, по овоме би следило да није било никаквог ратног лукавства, већ да су српски витези успели да остваре своју заклетву искључиво захваљујући свом јунаштву.

³⁴ Нарочито је Његош величао Обилића. „О Милоше, ко ти не завиди” [Његош 1963: 32], пева цетињски митрополит, обраћајући се уједно свима нама: „су чим ћете изаћ пред Милоша и пред друге српске витезове” [Његош 1963: 25].

ковића. Ако имамо на уму Христове речи: „Не судите, да вам се не суди; Јер каквим судом судите, онаквим ће вам се судити; и каквом мјером мјерите, онаквом ће вам се мјерити” (Мт. 7, 1–2), било би пожељно да правимо разлику између Вуковог историјског и легендарног лика. Људски судови су, за разлику од Божијег неприкосновеног увида, крајње непоуздани. Стога су се можда генерације Срба огрешиле о Вука Бранковића, приписујући му статус највећег српског издајника. Две крајње логичке могућности јесу да је он заиста највећи српски издајник, а друга је да је био велики родољуб, да се истрајно борио против Турака чак и онда када су други од тога одустали. Будући да се за историјске личности најчешће не може рећи да су или сасвим позитивне или сасвим негативне, да је црно бели поглед на друштвено-историјска дешавања обично једностран, могуће је да и исправна процена личности и дела Вука Бранковића подразумева његово ситуирање између та два противстављена пола. У прилог Вуку може се указати да његови потомци свакако заслужују наше поштовање. Његов син деспот Ђурађ одбио је не само да приступи унији него да и пошаље делегацију која би о томе преговарала; његов унук Стефан је светитељ, баш као и прауници Ђорђе (Св. Максим) и Јован. Стефанова супруга је чувена Св. мајка Ангелина, а њихова кћи (султанија) Мара Бранковић, много је помогла не само Србима него и другим православним балканским народима да лакше поднесу турско ропство.³⁵ Не треба заборавити ни његовог прауника, Вука Огњеног, ванбрачног Гргуревог сина, који је био велики јунак. Пошто греси предака падају на потомке, тешко би било очекивати да из издајничког корена израсту светитељи, иако ни то није сасвим немогуће.³⁶ Но ако је заиста издао, онда ће му подвизи потомака светитеља помоћи да задобије боље онострано станиште.

Шта би рекао историјски Вук Бранковић, ако је заиста потпуно неправедно оптужен за издају, ако је сасвим погрешно у народној свести његов лик запрљан љагом издаје? Вероватно би му било најважије шта Бог о њему мисли, свестан да ће за евентуалну неправду примити онострано задовољење. Можда би чак сматрао да је добро што постоји такав легендаран негативан лик издајника, да опомиње Србе да не крену путем издаје своје вере и свог отачаства. Евентуалну изложеност великој неправди прихватио би највероватније као своју жртву за општенародно добро.

ЗАХВАЛНИЦА

Текст је настао у оквиру истраживања које је спроведено уз подршку Фонда за науку Републике Србије на пројекту FSITC 1561: „Формирање

³⁵ Св. Пајсије Светогорац истиче да је Мара Бранковић, захваљујући свом положају султаније, сакупљала драгоцености и предавала их манастирима, да би оне биле сачуване у та тешка и смутна времена. Видети: [Старац Пајсије Светогорац 2018: 172–173].

³⁶ Понекад кајање потомака због грехова њихових предака, подстакне потомке не само на богоугодан живот него и на светитељство. О томе сведочи пример Св. Гаврила Грузијског, чији је отац, као председник сеоског колхоза, био иницијатор да се сруши један храм, а његов син је, још од младих дана, „целог свог живота покушавао поново да изгради и обнови храмове и манастире” [Јуродиви човек Божији 2015: 37].

српског идентитета и теоријске контроверзе о покушајима његове деконструкције”.

ЦИТИРАНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Амфилохије, митрополит Радовић (2007). Свети Лазар великомученик. У: *Свети кнез Лазар и Косовски завей*, ур. Радомир Никчевић. Цетиње и Београд: Светигора, 4–6.
- Анџолоџија народних јуначких њесама* (1987). Прир. Војислав Ђурић. Београд: СКЗ.
- Анџолоџија сџаре српске књижевности* (1960). Прир. Ђорђе Сп. Радојичић. Београд: Нолит.
- Божих, Иван (1975). Неверство Вука Бранковића. У: *О кнезу Лазару*, ур. Иван Божих и Војислав В. Ђурић. Београд: Филозофски факултет, 223–242.
- Деретић, Ирина (2014). Зашто је косовско предање истинито чак и ако је мит? У: *Историја српске филозофије: џрилози исџираживања*, 3, прир. Ирина Деретић, Београд: Евро-Ђунти, 246–271.
- Димитријевић, Сергије (1975). Новац кнеза Лазара у односу на новац других обласних господара. У: *О кнезу Лазару*, ур. Иван Божих и Војислав В. Ђурић. Београд: Филозофски факултет, 185–221.
- Јиричек, Константин (2006). *Историја Срба, књига I: Политичка историја до 1537. године*. Превео Јован Радонић. Пирот: Рi-press.
- Јуродиви човек Божији: живој и џодвизи свејој Гаврила Грузијској* (2015). Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског.
- Константин Филозоф (1989). *Повесџ о словима / Жиџије десјојџа Сџефана Лазаревића*. Београд: Просвета и СКЗ.
- Марјановић-Душанић, Смиља (1997). *Владарска идеолоџија Немањиха: Диџломатичка сџудија*. Београд: СКЗ, Свети архијерејски синод СПЦ и Сџо.
- Михаиловић, Константин из Островице (1986). *Јаничарење усџомене или џурска хроника*. Београд: Просвета и СКЗ.
- Михаљчић, Раде (1989а). *Крај српској царсџва*. Београд: БИГЗ.
- Михаљчић, Раде (1989б). *Лазар Хребељановић – историја, кулџ, џредање*. Београд: БИГЗ.
- Михаљчић, Раде (1989в). *Јунаци косовске леџенде*. Београд: БИГЗ.
- Његош, Петар Петровић (1963). *Горски вијенац*. Београд: Просвета.
- Орбини, Мавро (2016). *Краљевсџво Словена*. Превео Драгољуб П. Антић. Београд: Ганеша клуб.
- Пантић, Мирослав (1975). Кнез Лазар и косовска битка у старој књижевности Дубровника. У: *О кнезу Лазару*, ур. Иван Божих и Војислав Ј. Ђурић, 337–408.
- Радојчић, Никола (2016). Косовски бој. У: *Catena mundi: о националном идентџиџеџу Срба*, књига III, ур. Бранимир Нешић и Срђан Петровић. Београд: Catena mundi, 360–370.
- Ређеп, Јелка (1976). *Прича о боју косовском*. Зрењанина: Центар за културу Зрењанин; Нови Сад: Филозофски факултет.
- Самарџић, Радован (1989). Око историјског и легендарног у косовском предању. У: *Биџка на Косову 1389. године*, ур. Сима Ђирковић, Драгослав Срејовић и Оливера Миљковић. Београд: САНУ, Историјски музеј Србије и БИГЗ, 99–114.
- Свејо џисмо Сџаројџа и Новоја завјејџа: Библија* (2012). Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.
- Спремић, Момчило (1989). Бранковићи – обласни господари Косова. У: *Свети кнез Лазар сџоменџа о шесџој сџојоџиџици Косовској боја 1989*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 121–130.

- Спремић, Момчило (1991). Косовска битка – проблем издаје. У: *Косовска бишка 1389. године и њене последице* (ур. Никола Тасић). Београд: САНУ, 35–47.
- Спремић, Момчило (1994). „Дуга војна” и обнова државе. У: *Историја српског народа*, II, ур. Јованка Калић. Београд: СКЗ, 254–267.
- Старац Пајсије Светогорац (2018). *С болом и љубављу савременом човеку*. Врање: Манастир Светог првомученика и архијакона Стефана.
- Ћирковић, Сима (1994а). Године кризе и превирања. У: *Историја српског народа*, II, ур. Јованка Калић. Београд: СКЗ, 47–63.
- Ћирковић, Сима (1994б). Српска властела у борби за обнову деспотовине. У: *Историја српског народа*, II, ур. Јованка Калић. Београд: СКЗ, 373–389.
- Ћирковић, Сима (2007). Преломно раздобље српске историографије. У: *О историографији и методологији*. Београд: Историјски институт, 89–113.
- Ђоровић, Владимир (2005). *Историја Срба*. Ниш: Зограф
- Халкокондил, Лаоник (2023). *Докази историје*. Превод: Дарко Крстић и Александар Стојић. Нови Сад: Прометеј.

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

VUK BRANKOVIĆ – THE BIGGEST SERBIAN TRAITOR OR SLANDERED PATRIOT?

by

ZORAN KINDIĆ
University of Belgrade
Faculty of Political Sciences
Jove Ilića, Belgrade, Serbia
zoran.kindjic@fpn.bg.ac.rs

SUMMARY: Among the Serbs, there is a prevailing belief based on a folk tradition that Vuk Branković is the greatest Serbian traitor for betraying Prince Lazar during the fateful Battle of Kosovo in 1389. However, historians believe that there is no evidence of his betrayal and that it was unfairly attributed to him. As explicit references to Vuk Branković as a traitor only emerge in historical discourse starting from 1601, the author investigates reasons that contributed to the creation of such an extremely negative image of Vuk. In the subsequent years following the battle, narratives of defeat or betrayal were absent. Only when it was clear what the catastrophic consequences for the Serbian people were after Kosovo battle, which was initially not recognized as a Serbian defeat, did the need to establish the reason for this defeat arise. It became convenient to attribute the role of traitor to a respectable person who had survived the conflict and Vuk Branković emerged as the prime candidate. Unlike Prince Lazar, who opted for The Kingdom of Heaven and was thus canonised, Vuk Branković survived, which suggested that he opted for the earthly realm. The rivalry for influence between Lazar’s family and Vuk Branković following Prince Lazar’s death as well the battle near Gračanica involving the despot Stefan Lazarević and Djuradj Branković, further complicated Branković’s legacy. Moreover, the historical conflation of the Battle of Kosovo with the so-called Second Battle of Kosovo in 1448 likely intensified negative conditions of the accusations against Vuk. Not only did the despot Djuradj Branković refuse to join the forces of Janko Hunyadi after realising that the defence against the Turks was poorly prepared, but the Wallachian

duke Dan was indeed a traitor as he switched to the Turkish side. These events of 1448, particularly the treachery that occurred, were anachronistically projected back onto the 1389 battle narrative. As a reminder of the patriotic and artistic strength of Kosovo's tradition, the author concludes that historical and artistic truth should be distinguished. Even if Vuk Branković was not the traitor history has painted him to be, the archetype of traitor has played a pivotal role in the cultural memory and resilience of the Serbian people in their quest for liberty.

KEYWORDS: Vuk Branković, Kosovo Covenant, betrayal, myth, critical historiography, victim